

ИЗВЕШТАЈ КОМИСИЈЕ ЗА ОЦЕНУ МАГИСТАРСКОГ РАДА:

ВАЛИДАЦИЈА НОВОГ ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОГ ТЕСТА ЗА МЕРЕЊЕ ЕМОЦИОНАЛНЕ РЕАКТИВНОСТИ У УСЛОВИМА ЛАГАЊА

На седници Одељења за психологију Филозофског факултета у Београду изабрани смо у комисију за оцену магистарског рада под насловом: **“Валидација новог експерименталног теста за мерење емоционалне реактивности у условима лагања”** коју је написао Драган Мијовић, студент постдипломских – магистарских студија на Одељењу за психологију Филозофског факултета.

Пошто је комисија прегледала магистарски рад, Одељењу за психологију подноси следећи:

ИЗВЕШТАЈ

Подаци о кандидату

Драган Мијовић је дипломирао 1989. године на Одељењу за психологију, на Филозофском факултету – Универзитет у Београду. Тренутно је на функцији заменика начелника Националног криминалистичко-техничког центра. Био је полиграфски испитивач МУП Р Србије, руководилац Групе за полиграфска истраживања, координатор Преговарачког тима Министарства, координатор послова криминалистичких психолога, главни инструктор Преговарачког тима Министарства, као и руководилац Групе за послове криминалистичке психологије и полиграфско испитивање. Учествовао је у више домаћих и међународних пројеката. Кандидат је члан Удружења полиграфских испитивача Србије, Београд, The International Association for Identification (IAI), USA и Друштва психолога Србије, Београд. Учествовао је на многим домаћим и међународним конференцијама (да поменемо неке: *Методологија полиграфског испитивања – студија случаја*, 59. Научно- стручни скуп психолога Србије – Зборник радова, Друштво психолога Србије, Сокобања, 2011, *Примена психолошких метода у борби против организованог криминала*, Међународни семинар-Зборник радова, Полицијска академија, Београд, 2005.; *Реформа полицијског школства са становишта криминалистичке полиције*, Међународни семинар-Зборник радова, ВШУП, Земун, 2002.; *Concept of Temporary Unsuitability of Examinees in the Use of Polygraph Methods*, Polygraph (31/4), American Polygraph Association, Chattanooga, 2002.; *Питање комплекса кривице у психолошком смислу*, Међународни семинар полиграфских експерата-Зборник радова, МУП Р Хрватске, Загреб, 2001.; *Полиграфско тестирање државних службеника као вид теста интегритета у откривању и превенцији корупције у државним органима*, Међународна научно-стручна конференција-Зборник радова, Интернационална асоцијација криминалиста, Сарајево, 2009.; *Место и рољ полиграфическог истраживања при избору кандидата на раду скривеног следоватеља*, Форум специјалиста-полиграфолога, МВД РОССИИ, Москва, 2010), и публиковао је следеће радове: *Развој преговарачких потенцијала МУП-а Републике Србије*, Наука-безбедност-полиција (Vol.XIII, No.1, 2008.), Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2008; *Преговарање у служби МУП Р Србије*, Безбедност (4/06), МУП Р Србије, Београд, 2006; *Примењена психологија у савременим светским полицијама*, Безбедност (5/05), МУП Р Србије, Београд, 2005. *Појам кризе у психолошком смислу*, Безбедност (4/99),

МУП Р Србије, Београд, 1999. *Привремена неподобност испитаника у полиграфским методама*, Безбедност (1/98), МУП Р Србије, Београд, 1998. *Предрасуде оперативних радника о полиграфским методама*, Безбедност (5/95), МУП Р Србије, Београд, 1995. *Субјективно и објективно у полиграфским методама*, Безбедност (4/94), МУП Р Србије, Београд, 1994.; *О заблуди у полиграфском вештачењу*, Безбедност (2/93), МУП Р Србије, Београд, 1993.

Предмет и циљ рада

Предмет истраживања јесте валидација новоконструисаног експерименталног теста за мерење емоционалне реактивности у условима лагања његовим довођењем у везу са психопатијом.

Основно очекивање је следеће: лажи ће бити значајно теже откриване код индивидуа са израженијим психопатским тенденцијама, пошто су битна обележја психопатије управо патолошко лагање, манипулативност, одсуство кајања и осећања кривице, емоционална површност и неосетљивост, одсуство емпатије, као и неприхватање одговорности за властите поступке¹. Мерење емоционалне реактивности у условима лагања се заснива на вредностима добијених мерењем физиолошких параметара емоционалног реаговања – еквивалентима пратећег осећања страха од последица откривања лажи и/или присутном осећању кривице². Очекује се, дакле, да ће – уколико је тест емоционалне реактивности валидан – психопатија бити повезана са слабије израженим физиолошким параметрима емоционалног реаговања.

Резултати у иностраној литератури на ову тему³, као и једино истраживање до сада објављено код нас⁴, показују да нема статистички значајне разлике у успешности откривања лажи код психопата и непсихопата. Зашто је тако важно показати постојање ове повезаности? Ако тест није у стању да разликује оне са дефектом емоционалног процесирања (психопатија) од интактних онда је велико питање да ли је тип реактивности који се јавља у експерименталној ситуацији исти онај који се дешава током пропитивања у вези са кривичним делом. Могуће је, дакле, да се овде ради о неком неспецифичном узбуђењу које нема много везе са типом емоционалне реактивности који се јавља у ситуацији негирања кривице за почињено кривично дело. Било би погрешно онда закључивати, рецимо, да се испитаник који се узбудио током овог теста из истих разлога узбудио (нелагодност због лагања) у ситуацији стварног пропитивања, или ако се током експеримента/теста узбудио, а током стварног испитивања није узбудио, да је невин. Међутим, ако се покаже да емоционална реактивност у тест ситуацији има везе са диспозиционим капацитетом да се смањено емоционално реагује у ситуацији лагања (психопатија), онда имамо основа за претпоставку да ће се сличан образац реактивности јавити и у ситуацији када испитаник негира одговорност за кривично дело које је починио, као и када треба да слаже у експерименту/тесту са картама. Другим речима, добијамо основу за претпоставку о генерализабилности обрасца емоционалног реаговања у

¹ Hare, R. (2002.). *Psychopathy Checklist – Revised – Manual*. Ontario. Multi-Health Systems. 17-61.

² Ekman, P. (2001.). *Telling Lies*. New York. Norton & Company, Inc. 46 – 76.

³ Stern, B.A. & Krapohl, D.J. (2004). *The Efficacy of Detecting Deception in Psychopaths Using a Polygraph*. Chattanooga. American Polygraph Association. Polygraph, Vol. 33. No. 4, 201 – 213.

⁴ Буровић, Б. (2010.). магистарски рад *Провера ефикасности експерименталног теста код полиграфског испитивања у препознавању психопата*. Нови Сад. Одсек за психологију Филозофског факултета Универзитета у Новом Саду. 60-74.

експерименталној/тест ситуацији и ситуацији провере одговорности за почињено кривично дело.

Експериментални тест сам по себи представља битан методолошки сегмент који значајно олакшава тумачење измерених емоционалних реакција у условима лагања и повећава поузданост закључка о давању лажног одговора који се на основу тога доноси⁵. Имајући у виду методолошки значај овог теста и чињеницу да се експериментални тест који је до сада коришћен није показао довољно дискриминативним, наметнула се потреба за другачијим приступом овом проблему; тај приступ је довео до новог, модификованог експерименталног теста за мерење реактивности у условима лагања, чија је валидација предмет овог истраживања.

Новопредложени тест за мерење емоционалне реактивности се заснива на следећим иновацијама: а) увођењу специфичног садржаја који је по својој природи дистинктиван за емоционално реаговање психопата (емоционално шаржиран садржај) и б) усложњавању тестовног садржаја са две различите конзистентне серије: прву чини серија дражи емоционално шаржираног садржаја, а другу серија дражи која представља комбинацију неутралног садржаја (облик и симболи карата из уобичајеног шпила за играње) и емоционално шаржираног садржаја (позадина карата је истоветна слика са јаким емоционалним набојем).

Основни циљ овог истраживања јесте утврдити да ли новоконструисани експериментални тест корелира са нивоом психопатских тенденција. Други циљ је утврдити да ли стандардни експериментални тест корелира са нивоом психопатских тенденција. Трећи циљ је утврдити да ли већу повезаност са мерама психопатских тенденција има базична мера реактивности у ситуацији лагања, диференцијални скор реактивности (разлика између реактивности у ситуацији лагања и контролним ситуацијама) или проценат повећања реактивности (проценат повећања реактивности у односу на контролне ситуације).

Истраживање је изведено на пригодном узорку од 105 испитаника мушког пола, осумњичених за кривична дела са тежим последицама (тешка крађа, силовање, разбојништво, убиство, производња и стављање у промет опојних дрога), свесних чињенице да су и због чега су осумњичени, старости од 18 до 60 година, са територије Републике Србије. Зависна варијабла у овом истраживању била је емоционална реактивност у реалним условима лагања (у току изложености испитаника реалном стресу услед директне осумњичености за извршење одређеног кривичног дела). Ова реактивност је утврђивана стандардном и новоконструисаном експерименталном процедуром са циљем њиховог поређења. Основна независна варијабла јесте степен присуства психопатских тенденција, операционализована скором на Хареовој чек листи психопатије. Контролне варијабле биле су врста кривичног дела за које је испитаник реално осумњичен, старост, степен образовања и повратништво (да ли је испитаник раније био осуђиван за неко друго кривично дело).

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

1. *Хипотеза: Постојаће корелација између резултата на новоконструисаном експерименталном тесту за мерење емоционалне реактивности у условима лагања и скора на Хареовој ревидираној верзији Чек листе за процену психопатије (PCL-R)*

⁵ Matte, J.A. (1998). *Forensic Psychophysiology Using the Polygraph-Scientific Truth Verification*. New York. J.A.M.Publications. 307 -321.

Ова хипотеза је потврђена. Добијена корелација је износила $-0,22$, $p < 0,05$. Утврђене су теоријски очекиване корелације са модалитетима психопатије (Безосећајном злоупотребом других $r = -0,22$, $p < 0,05$, и Анисоцијалним животним стилем $r = -0,20$, $p < 0,05$) као и са следећим индикаторима психопатије са Хареове чек-листе психопатије (Неодговорност, $r = -0,32$, $p < 0,01$; Одсуство кајања и осећаја кривице, $r = -0,31$, $p < 0,01$; Одсуство реалних, дугорочних животних циљева $r = -0,27$, $p < 0,01$; Паразитски животни стил $r = -0,27$, $p < 0,01$; Неприхватање одговорности за властите поступке, $r = -0,21$, $p < 0,05$; Површне, плитке емоције $r = -0,20$, $p < 0,05$; Неискреност, слаткоречивост /површан шарм, $r = -0,19$, $p < 0,05$).

2. Хипотеза: Неће постојати корелација између резултата на стандардном експерименталном тесту за мерење емоционалне реактивности у условима лагања и скорa на Хареовој ревидираној верзији Чек листе за процену психопатије (PCL-R).

И ова хипотеза је потврђена. Добијена корелација је износила $0,07$ и није била статистички значајна. Нису биле значајне ни корелације овог стандардног са модалитетима, нити са појединим индикаторима психопатије.

3. Хипотеза: Постојаће корелација између разлике у емоционалној реактивности приликом презентовања емоционално стресних и емоционално неутралних садржаја (ситуација без лагања) и скорa на Хареовој ревидираној верзији Чек листе за процену психопатије (PCL-R).

Ова хипотеза није потврђена. Дакле, није утврђена корелација између разлике у емоционалној реактивности приликом презентовања емоционално стресних и емоционално неутралних садржаја и скорa на Хареовој ревидираној верзији Чек листе за процену психопатије (PCL-R).

4. Хипотеза: Највећу корелацију са скором на Хареовој ревидираној верзији Чек листе за процену психопатије (PCL-R) ће имати мера емоционалне реактивности рачуната као проценат повећања реактивности у односу на контролне ситуације.

Хипотеза је потврђена. Дакле, утврђено је да највећу корелацију са скором на Хареовој ревидираној верзији Чек листе за процену психопатије (PCL-R), у односу на праћене параметре, има мера емоционалне реактивности рачуната као проценат повећања реактивности у односу на контролне ситуације.

5. Хипотеза: Претпоставља се да старосне и образовне разлике и врста кривичног дела за које су испитаници реално осумњичени неће значајно утицати на корелацију новоконструисаног експерименталног теста и психопатских тенденција.

Ова хипотеза је потврђена. Дакле, старосне и образовне разлике и врста кривичног дела за које су испитаници реално осумњичени, не утичу значајно на корелацију новоконструисаног експерименталног теста и психопатских тенденција.

Кратак опис садржаја рада:

Рукопис магистарског рада Драгана Мијовића под називом „Валидација новог експерименталног теста за мерење емоционалне реактивности у условима лагања“ садржи укупно 126 страна (252.239 словних знакова). Рад је писан на српском језику, штампан је на папиру А4 формата, са маргинама од 25мм. Проред основног текста је подешен на 1.5 ред. Рад садржи укупно 16 табела и 2 графикона. Текст рада је подељен на следеће веће целине: 1)Теоријске и емпиријске основе истраживања - Појам лажи (стр. 7-16); Емоције као посредник у откривању лажи (стр. 16-36); Психопатија као

(могући) проблем у откривању лажи (стр. 36-51); Емоционална реактивност у условима лагања (стр. 51-66); 2) Истраживање- Предмет истраживања (стр. 66-67); Циљ истраживања (стр. 67-68); Основне хипотезе и варијабле истраживања (стр. 68-69); Метод истраживања (стр. 69-74); Резултати (стр. 74-86); Дискусија и закључци (стр. 86-100); Прилози (стр. 100 -120); и Литература (стр. 120-126), која садржи 117 референци.

Остварени резултати и научни допринос рада:

Сржна хипотеза овог рада (хипотеза 1) је потврђена. Новоконструисана експериментална мера емоционалне реактивности у условима лагања повезана је са скором на Хареовој ревидираној верзији чек-листе за процену психопатије -PCL-R ($p < .05$), у очекиваном, негативном смеру. Дакле, што су психопатске тенденције јаче изражене, емоционална реактивност испитаника у тест фази лагања је слабија. То значи да је експериментална тест процедура валидирана као ситуација која изазива очекиван образац емоционалне реактивности – образац за који се може претпоставити да ће бити сличан оном који ће се добити у околностима стварног испитивања кривице. Иако је психопатија у постојећем нацрту служила као валидациони критеријум, очигледно је да би нека варијација предложене експерименталне процедуре могла да послужи као оригиналан и валидан објективан индикатор психопатских тенденција. Ова правилност има и своју велику практичну последицу: она помаже у смањењу броја тзв. погрешних негативних детекција. Наиме, ако испитаник није емоционално реаговао у ситуацији пропитивања у вези са кривичним делом то се могло десити из два разлога: први је да није крив, а други да емоционално слабије реагује у ситуацији лагања. Тада би одсуство емоционалне реакције у тест ситуацији могло да појача веродостојност друге могућности (јер је исти разлог слабијем емоционалном реаговању у обе ситуације), која би даље била појачана и евентуалним независним утврђивањем вишег нивоа психопатије неким од инструмената за њену процену. Стандардни тест провере емоционалне реактивности очигледно није био у стању да индукује ову врсту релевантне емоционалне реактивности, па су и закључци изведени у складу са њим били мање поуздани.

Закључак

Рад је урађен према одобреној пријави, и представља оригинално и самостално дело. Сматрамо да су се стекли услови за његову јавну одбрану. Стога предлагемо да се Драгану Мијовићу одобри одбрана магистарског рада под насловом “Валидација новог експерименталног теста за мерење емоционалне реактивности у условима лагања”.

Београд, 27. 10. 2013. године

Комисија

др Горан Кнежевић, ванредни професор, Филозофски факултет

др Горан Опачић, доцент, Филозофски факултет

др Лазар Тењовић, доцент, Филозофски факултет

др Панта Ковачевић, ванредни професор, Факултет за медије и комуникације